

Informačné zdroje na podporu vzdelávania

Information resources for education support

Beáta Bellérová

Abstract

Current possibilities of access to information resources for education and learning in conditions of the Slovak University of Agriculture in Nitra and its library are described. Opportunities for utilization of libraries in students information skills improvement are presented also, since information skills belong to the basic competency needed in the workplace.

Key words

information resources, Internet, university education, information skills, information literacy

Úvod

Vysokoškolské vzdelávanie sa už dávno neorientuje iba na mladých ľudí a na uzavreté prostredie univerzity. Dynamika súčasného sveta priniesla požiadavku celoživotného vzdelávania, zatiaľ čo nové technológie podporujú možnosti poskytovať vzdelávanie bez časového a priestorového obmedzenia. Vysoké školy musia reflektovať potreby ekonomiky informačného veku, demografické faktory ako aj konkurenčné tlaky, pričom musia dokázať, že sú schopné pripraviť svojich absolventov tak, aby obstáli v konkurenčnom boji na trhu práce - aby boli dobre odborne pripravení, schopní kritického myslenia a v neposlednom rade tiež primerane informačne zruční (Argentati, 1999). Pod pojmom informačná zručnosť (gramotnosť) sa chápe schopnosť ovládať informačné a komunikačné technológie, ako aj schopnosť pracovať s odbornými informáciami a ich zdrojmi.

V podmienkach našich univerzít, na rozdiel od univerzít v zahraničí, sa často opomína úloha knižníc vo vzdelávacom procese. Akademická knižnica sa považuje za miesto, kde si môže študent požičať skriptá a učebnice, príp. nájsť literatúru potrebnú na prípravu diplomovej práce. Dnešná akademická knižnica však môže ponúknuť študentovi a pedagógovi oveľa viac. Dôležité je uvedomenie si vlastnej informačnej potreby a zmena informačného správania na našich univerzitách. Renomované univerzity investujú nemalé prostriedky do nákupu informačných zdrojov - kníh, časopisov, plnotextových databáz, hardvéru a softvéru a rovnako aj ľudských zdrojov súvisiacich so zabezpečením informačných služieb a pod. Nerobia to však s cieľom deklarovať svoje možnosti, ale preto, že informačné zdroje a služby pre kvalitnú prípravu svojich študentov skutočne potrebujú, bez nich si vzdelávací proces nedokážu predstaviť.

Knižnice a ich služby

Elektronické prostredie prinieslo používateľom knižníc výhody, ako nezávislosť na pracovnom čase knižnice, možnosť okamžitého prístupu k informáciám, ale najmä

- bezprostredný prístup k informáciám o fonde konkrétnej knižnice a jej výpožičným službám,
- zaistenie priameho prístupu k plným textom dokumentov a k bibliografickým databázam,
- online služby.

Integrátorom prístupu k službám knižnice v prostredí internetu je jej webová stránka, príp. portál.

Bezprostredný prístup k informáciám o fonde knižnice poskytuje online katalóg, s ktorým spravidla súvisia aj online výpožičné služby umožňujúce najmä vystavenie žiadanky na výpožičku knihy, kontrolu jej vybavenia, žiadanku na rezerváciu v prípade, že kniha je požičaná a pod. Prístup k tlačným dokumentom knižnice zostáva síce stále viazaný na osobný kontakt, narastá však využívanie služieb elektronického doručovania dokumentov (document delivery) - elektronických kópií najmä časopiseckých článkov a zborníkov, často do 24 - 48 hodín od požiadania. Vďaka elektronickej komunikácii sa výrazne zrýchľila aj tradičná medziknižničná výpožičná služba.

Plné texty a bibliografické informácie

Elektronické prostredie najviac ovplyvnilo dostupnosť novo publikovaných informácií, ktoré vznikli v elektronickom prostredí. V podmienkach Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre môžu zamestnanci a študenti v rámci lokálnej siete pracovať s informačnými zdrojmi, ktoré spolu predstavujú viac ako 1000 titulov časopisov v plných textoch a niekoľko miliónov bibliografických záznamov reprezentujúcich výsledky vedy a výskumu v celosvetovom meradle (<http://www.slpk.sk/>).

Medzi najvýznamnejšie z nich patria

ProQuest Agriculture Journals - pokrýva viac ako 200 odborných a vedeckých časopisov tematicky zameraných na oblasť poľnohospodárstva a príbuzných vedných odborov, ktoré vychádzajú v USA, Kanade a výberovo v Austrálii.

SpringerLink - umožňuje prístup k 572 časopisom vydavateľstva Springer.

ScienceDirect - výberový prístup k viac ako 200 časopisom vydavateľstva Elsevier.

ei/IDirect/EBSCO - je rozsiahla služba poskrývajúca prístup k plným textom časopisov a bibliografickým záznamom dokumentov najmä z oblasti spoločenských vied, ekonomiky a medicíny.

Web of Knowledge - obsahujúci multidisciplinárnu databázu **Current Contents Connect** (prístup ku kompletným bibliografickým informáciám z viac ako 8 000 svetových vedeckých časopisov a viac ako 2 000 kníh v 7 edíciách) a **Web of Science** (informácie o jednotlivých prácach, vrátane ohlasov, zo súčasnosti i v retrospektíve od roku 1985 z približne 8 500 najprestížnejších vedeckých časopisov sveta).

SCOPUS - abstrakty a bibliografické záznamy zo 14 000 recenzovaných časopisov.

Zabezpečenie plných textov časopisov, zborníkov a pod. už dávno nie je len doménou knižníc. Výsledkom viacerých aktivít presadzujúcich bezplatný prístup k literatúre sú voľne dostupné časopisy alebo archívy dokumentov. Repräsentantami takýchto aktivít sú napr. hnutie Open Access – voľná dostupnosť literatúry v prostredí verejného internetu a Free Online Scholarship (slobodný dialógový prístup k vede) - voľný prístup k článkom recenzovaných vedeckých časopisov. Príkladom open access časopisov je Public Library of Science <http://www.plos.org/index.html> alebo DOAJ Directory of Open Access Journals <http://www.doaj.org/>.

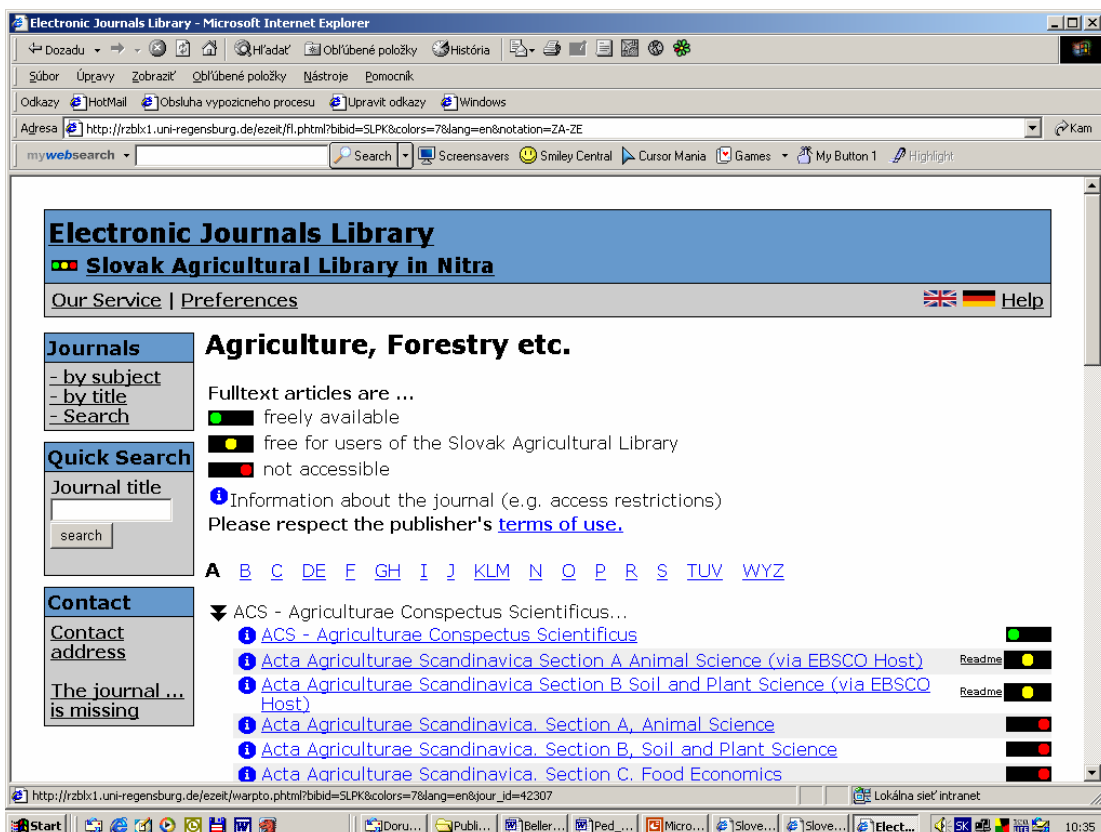
Internet priniesol ďalší nový fenomén - digitálne knižnice. Digitálnu knižnicu možno definovať ako riadenú zbierku (prevažne) digitálnych informácií spolu s nadväznými službami alebo ako množinu technologických nástrojov, ktoré

umožňujú ad-hoc agregovať zdroje z viacerých inštitucionálnych zdrojov, a ktoré sa používateľovi prezentujú cez spoločné rozhranie (Lossau, 2004). Príkladom môže byť Digitálna knižnica matematiky <http://www.mathdl.org/jsp/index.jsp>.

Vďaka vyššie uvedeným trendom sa rozširujú možnosti priameho prístupu k informáciám, narastá množstvo informačných zdrojov a služieb, čo je veľmi pozitívne, zároveň však sťažuje orientáciu a tým aj ich dostupnosť. Knižnice sa preto snažia mapovať aj voľne dostupné zdroje a uľahčovať svojim používateľom prístup ku nim.

Ukážkou integrovaného prístupu k plateným aj voľne dostupným časopisom v jednom používateľskom rozhraní je EZB - Elektronická knižnica časopisov (Elektronische Zeitschriftenbibliothek). Je to projekt Univerzitnej knižnice v Regensburgu, ktorý sa zameriava nielen na univerzitné knižnice v nemecky hovoriacich krajinách, ale je otvorený pre odborné knižnice v celej Európe.

EZB ponúka komfortný prístup z jedného miesta k **plnotextovým odborným elektronickým časopisom**, ktoré má knižnica dostupné v rámci predplatného, alebo ktoré sú voľne dostupné v internete. EZB obsahuje odkazy na **viac ako 20 000 časopisov**, z toho je približne **9 000 voľne dostupných**. Voľne dostupné zdroje možno prezerat' v samostatnom adresári Directory of Free Access Journals. Do projektu sa zapojila aj Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre (SIPK) a výsledkom je jednoduchý prehľad o všetkých tituloch elektronických časopisov, s ktorými možno priamo pracovať (<http://www.slpk.sk/ezb/ezb.htm>).

Obr. 1 Elektronická knižnica časopisov - EZB

Ďalšie služby knižníc a webovské prostredie

Web stránky knižníc poskytujú komplexný prehľad o službách a online prístup k nim. Používateľ SIPK si môže napr. okrem už spomínaných výpožičných služieb, prostredníctvom elektronického formulára objednať rešerš, požiadať

o medziknižničnú službu, elektronickú kópiu článku a pod. V prípade nejasností a otázok môže využiť službu "Opýtaj sa knižnice" ktorá je založená na e-mailovej komunikácii s knihovníkom. Viaceré knižnice poskytujú aj online referenčnú službu alebo HelpDesk - poradenstvo pri problémoch s knižničným systémom, elektronickými zdrojmi a pod..

Informačná príprava

Informačná gramotnosť sa definuje ako schopnosť rozoznávať, kedy človek potrebuje informácie, vie ich nachádzať, hodnotiť a efektívne využívať (Jeremenková, 2004). Každý absolvent vysokej školy by mal - byť schopný uvedomiť si kedy potrebuje informácie, aký druh a kde ich má hľadať, vedieť efektívne vyhľadávať informácie, pracovať s nimi bez ohľadu na formát, zdroj alebo lokáciu, chápať, ako sú informácie štruktúrované a organizované. Jednou z úloh knižnice na akademickej pôde je napomôcť zvyšovaniu informačnej gramotnosti študentov. Akademické knižnice v zahraničí sa otázkami informačnej gramotnosti používateľov intenzívne zaoberajú. Aj na Slovensku sa tejto problematike venuje veľká pozornosť a takmer každá takáto knižnica má vypracovanú stratégiu, plán či program informačnej prípravy svojich používateľov. Často však absentuje výraznejšia pozornosť zo strany pedagogických pracovníkov a na tieto aktivity sa nazerá ako na dobrovoľnú činnosť knižnice, čo je často spôsobené nedostatkami vo vzájomnej komunikácii

V programoch informačnej gramotnosti rozpracovaných univerzitnými knižnicami sa vplyvom nových technológií čoraz viac presadzuje výučba využívania elektronických informačných zdrojov, spôsobov vyhľadávania údajov v internete a hodnotenia kvality informácií na webových stránkach. V zahraničí sa presadzujú také formy výučby ako: interaktívne študijné programy prostredníctvom webových stránok; elektronické demonštrácie s praktickými úlohami; samostatné úlohy na využívanie e-zdrojov, tréningy na využívanie informačných zdrojov, orientované na obsah konkrétnych akademických kurzov, vypracúvané súčasne s prednášateľmi týchto kurzov a ponúkané na knižničnej webovej stránke; semináre/tréningy venované online katalógom, databázam a iným zdrojom pre študentov i prednášateľov; špeciálne učebné kurzy informačnej gramotnosti v rámci učebných plánov univerzít a prednášané knihovníkmi univerzitných knižníc (Jeremenková, 2004).

Aj na Slovensku sa špeciálne výučbové kurzy, hoci veľmi pomaly, stávajú súčasťou akademických programov univerzít. Semináre o online zdrojoch pre študentov a pedagógov sa stali obvyklou prácou univerzitných knihovníkov. Prostredníctvom web stránok sa študentom ponúkajú kurzy a rôzne pomôcky pre prácu s informačnými zdrojmi. Bolo by však žiadúce výraznejšie presadiť informačnú prípravu do študijných programov, zakomponovať prvky informačného vzdelávania do výučby konkrétnych odborných predmetov a pod.

Záver

Zlepšenie dialógu medzi knižnično-informačnými špecialistami a vysokoškolskými pedagógmi môže byť prínosom ku skvalitneniu vzdelávacieho procesu na univerzitách. Zakomponovanie poznatkov o elektronických informačných zdrojoch a online informačných službách do e-vzdelávacích programov a kurzov im môže dať novú kvalitu. Efektívne využívanie zdrojov a služieb bude zároveň impulzom na ďalší rozvoj v tejto oblasti.

Abstrakt

Na príklade Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre a jej knižnice sa popisujú súčasné možnosti získavania vedeckých a odborných informácií pre vzdelávací proces. Navrhujú sa možnosti využiť knižnice pri skvalitňovaní vysokoškolského vzdelávania, najmä pri zvyšovaní informačnej gramotnosti študentov, ako jednej zo základných požiadaviek konkurencieschopnosti absolventa univerzity na trhu práce.

Kľúčové slová: *informačné zdroje, Internet, vysokoškolské vzdelávanie, informačná gramotnosť*

Literatúra

ARGENTATI, C. 1999. Library-University Partnership in Distance Learning. [online]. In *65 IFLA Council and General Conference. Bangkok August 1999*. IFLANET, 1999. [cit. 2005-09-09]. Dostupné na internete <<http://www.ifla.org/IV/ifla65/papers/084-165e.htm>>

JEREMENKOVÁ, T. V. 2004. Univerzitné knižnice USA a propagácia informačnej gramotnosti [online] In *Bulletin SAK*, 2004, č. 4. [cit. 2005-09-09]. Dostupné na internete <<http://www.sakba.sk/bulletin/2004/bull1/p2.html>>

LOSSAU, Norbert 2004. Search Engine Technology and Digital Libraries : Libraries Need to Discover the Academic Internet [online] In *D-Lib Magazine*, 2004, Vol. 10, Issue 6. [cit. 2005-07-05]. Dostupné na internete <<http://www.dlib.org/dlib/june04/lossau/06lossau.html>>

TKAČÍKOVÁ, D. 2000. Knižovny a podpora distančného a celoživotného vzdelávania. [online] In *INFOS 2000*. [cit. 2005-09-09]. Dostupné na internete <<http://www.aib.sk/infos/infos2000/16.htm>>

Kontakt

Beáta Bellérová, Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre